

СТАНОВИЩЕ

от доц. д-р Дияна Георгиева

на дисертационен труд за присъждане на образователна и научна степен „доктор“

в област на висше образование 1. Педагогически науки

професионално направление 1.2. Педагогика

докторска програма *Специална педагогика*

Автор: *Виолета Димитрова Халачева*

Тема: „Оптимизиране на обучението по английски език на ученици с лека умствена изостаналост в начална училищна възраст“

Научен ръководител: *проф. д-н Милен Замфиров*

Общо описание на представените материали

Със заповед № РД 38-360/08.07.2022 г. на Ректора на СУ „Св. Климент Охридски“ съм утвърдена за член на научно жури в процедурата за защита на дисертационен труд на тема „Оптимизиране на обучението по английски език на ученици с лека умствена изостаналост в начална училищна възраст“ за придобиване на образователната и научна степен „Доктор“ в област на висше образование 1. Педагогически науки, професионално направление 1.2. Педагогика (Специална педагогика).

Дисертационният труд, разработен от Виолета Халачева – докторант на самостоятелна форма на обучение в докторска програма *Специална педагогика*, е с обем от 180 страници и се състои от увод, четири глави, научни приноси, заключение, списък с използвана литература и приложения. Основният текст е разположен на 160 стандартни страници, следвани от приложения, съдържащи примерни методически разработки, предназначени за учениците от 4 клас, които включват достатъчно детайли и обилен визуален материал. В дисертацията присъстват 31 фигури и 57 екранни изображения с подходящи наименования и последователна номерация. Списъкът на използваната литература представлява набор от 148 заглавия от български и руски автори, както и автори – представители на западната научна школа.

Докторантът е представил 3 публикации, които кореспондират с темата на дисертационния труд.

1. Актуалност на темата и целесъобразност на поставените цели и задачи

Тематиката за формиране на комуникативна компетентност по чужд език (английски) при деца със специални образователни потребности (деца с интелектуални нарушения) се отличава с висока степен на актуалност в научно-приложен и емпиричен контекст, за което свидетелстват събития с многопластов характер.

Поради глобалното си практическо значение, английският език се изучава като задължителен учебен предмет още от първи клас и продължава на ниво висше учебно заведение. Без преувеличение може да се твърди, че успехът в образованието на всички структурни равнища се определя до голяма степен от придобитата компетентност на учениците по английски език. В този ракурс преподаването и изучаването на английската езикова система във всички аспекти на българското образование е от изключителна важност.

Общите предизвикателства, които стоят пред децата в българското образователно пространство при изучаването на английски език по отношение на методите на преподаване (доминиращи традиционни) и стиловете на учене – визуален, слухов, кинетичен, кинестетичен (които все още не се вземат под внимание в хода на преподаването на английски език), засилват своя интензитет при децата със специални образователни потребности, и особено при тези с умствена изостаналост (лека степен). Природата на нарушението провокира сериозни затруднения при усвояването на чужд език (английски) като втора знакова система. Последното е доминантен симптом в цялостната картина на техните ментални ограничения, което предопределя забавения темп на формиране на комуникативна компетентност по втория език. Обучението на учениците с интелектуална недостатъчност изисква допълнителна времева ангажираност, търпение, постоянство, настойчивост, както и апликация на конкретни образователни стратегии в оптимално структурирано пространство, което да увеличава и разширява перспективите им за учене с цел генериране на позитивни промени в качеството на живот.

В този контекст сполучливо се вписва основната теза на дисертацията, според която е назряла необходимостта от прилагане на педагогическа технология в подготовката по английски език на деца с уникални образователни потребности (УИ, лека степен), намиращи се в началото на образователния континуум (4 клас), в отговор на съвременните образователни парадигми, създадени под знака на политически,

икономически, социални и културни маршрути в глобализиращата се реалност. Проведеното емпирично изследване е фокусирано именно към апробация и проверка на ефектите от иновационна педагогическа технология, предлагаща по-ефективни модели за развитие на комуникативно-речеви умения по английски език и различни модуси на трансформиране на учебния материал с оглед на неговото успешно овладяване от учениците с лека степен на УИ.

2. Познаване на проблема

Генерираният текст на дисертационната разработка е показателен за високата степен на познаване на актуалната проблематика, разработвана от съвременни автори. Предложен е многоаспектен анализ на концепции, илюстриращи съвременната картина за развитието на проблема в теоретичен и емпиричен план. Изтъкнати са перспективите за практически приложения на научните открития до настоящия момент. Паралелно с това е демонстрирано персонално отношение към представените от българските и чуждестранните специалисти становища, свързани с тематичното поле на дисертационния труд.

3. Методика на изследването

Методиката на изследването е авторска и включва инструментариум за наблюдение на вербалното поведение на учениците с лека степен на интелектуално нарушение, и диагностична оценка на техните комуникативно-речеви умения по английски език в условията на констатиращ, формиращ и контролен експеримент. Използван е учебен ресурс, включващ два текста, съответстващи на изискванията за обучението по английски език в 4 клас, фиксирани в учебната програма, предназначена за постигане на ниво А1 според Общата европейска езикова рамка за съответната образователна степен. Лингвистичните единици са заимствани от релевантни и атрактивни за 4 клас тематични пространства и съдържат между 97 и 99 думи. Формулираните критерии са в релация с ориентиране в структурата на текста, откриване на елементи, носещи конкретна информация, осъзнаване на причинно-следствените връзки между информационните елементи в композита, използване на асоциативни опори от текста при конструиране на монологичния компонент. Резултатите са обработени с общоприетите методи на математическата статистика.

4. Характеристика и оценка на дисертационния труд

Дисертационният труд е разработен в 4 глави. **Първа глава** е посветена на теоретични интерпретации на проблематиката. Синтезирано и последователно са изведени анализи на литературно-научни постижения през призмата на обобщени исторически факти и актуални тенденции в развитието на терминологичната определеност на понятията *деца със специални образователни потребности, специфични обучителни трудности, умствена изостаналост*. Основен акцент е поставен върху когнитивния и комуникативния профил на децата с лека степен на умствена изостаналост и произтичащите от това специфични принципи на организация, планиране и преподаване. По отношение на обучението по английски език е направена дескрипция на доказалия своята ефективност модел на приобщаващо образование и начините за реализиране на принципа на приобщаване на учениците в обикновения клас; на богат набор от релевантни стратегии и подходи. Следва творческа дисекция на тяхното съдържание от страна на докторанта.

Във **втора глава** е предложен фактологичен материал, идентифициращ особеностите при използване на текста като най-високата лингвистична единица в преподаването на английски език при деца с лека степен на интелектуално нарушение. Изведени са диференциални маркери, разделящи диалогичния и монологичния дискурс, което определя специфичните компетенции при тяхното овладяване. Дискутирана е ролята на текста за развитие на функционална грамотност с оглед на формиране на висока самооценка и активна социална реализация на учениците. Конкретизирана е високата степен на значимост на перцепция, осмисляне и продуциране на текста като реална единица на комуникацията относно формирането на комуникативна компетентност при учениците, което е цел от първи ранг в обучението по чужд език. Специално внимание е отредено на трудностите от когнитивен, езиков и комуникативен характер (породени от дифузната природа на нарушението), които срещат децата с лека степен на умствена изостаналост при опериране с текста, като цяло, и възходящо градиращите затруднения при използване на друг лингвистичен код. На съобразяването с тези особености трябва да бъде подчинено обучението в чужд език.

Обособената в първа и втора глава теоретична част на дисертацията се характеризира с четивност, ползване на актуална научна литература и стегнатост на изложението.

Трета глава презентира методологичния компонент на емпиричното изследване, показващ методологичната грамотност на изследователя. Целта, обектът, предметът и задачите на научното изследване са посочени коректно и ясно. Формулираната хипотеза постулира, че възпроизвеждането на положителен ефект върху обучението по английски език на деца с лека степен на умствена изостаналост е възможно чрез прилагане на теоретически обоснована и експериментално верифицирана дидактическа технология, съдържаща релевантни на интелектуалния капацитет на децата езикови задачи. Участниците в изследването са общо 40 ученици на възраст 11-12 години, обучавани в общообразователни структури и посещаващи РЦПППО на територията на гр. София и гр. Пазарджик. Изследваните лица са диференцирани в две подгрупи, условно представени като *Група 1* и *Група 2*. Диагностичният инструментариум се базира на емпиричните методи и интерпретационния метод. Колекционираният данни са кодирани, регистрирани и обработени чрез компонентите на честотния анализ и методите на дедуктивната статистика (съпоставителни статистически методи – Т-тест за свързани /корелирани/ извадки и Т-тест за независими извадки).

В **четвърта глава** се анализират резултатите, получени в хода на констатацията и контролния експеримент за учениците с интелектуални нарушения от 4 клас. Прецизирани са сравнителни анализи на постиженията в двете, диференцирани по признака *използване на различен по семантично съдържание лингвистичен материал* групи. Количествените и качествените интерпретации на обработените данни демонстрират положителна динамика след апликацията на структурирания дидактически инструмент, основаващ се върху работещи механизми за опериране с учебен текст на английски език. Анализите са богато визуализирани с диаграми и фигуративни изображения, което допринася за по-добрата прегледност и четивност на дисертационния труд. При паралелното проследяване на статуса за възприемане и декодиране на текст, съдържащ различен от българския език лингвистичен код, се установи прогрес в овладяването на структурни елементи като: възприемане на общия смисъл на текста; формулиране на правилни отговори на въпроси, чието съдържание може да бъде извлечено директно от текста или въз основа на антиципация и глобален контекст; самостоятелно структуриране на разгърнато изложение.

Особено значими за обучението по английски език на деца с лека степен на интелектуално нарушение са изтъкнатите от Виолета Халачева изводи, чрез които тя „разбива“ стигмата за преподаването на деца с интелектуални затруднения като скучна и безперспективна дейност. Докторантът споделя идеята, че това са деца, които имат потребността от диференциран дизайн на обучение, адаптиран към техните специфични способности за учене. Впечатление правят и формулираните въз основа на обобщенията препоръки по отношение на използването на микротекстове, ключови езикови формули и стратегията „смыслово свиване на текста“.

5. Приноси и значимост на разработката за науката и практиката

Приносите на дисертационния труд могат да се обособят в три равнини: теоретични, научно-приложни и практически. Въпреки, че биха могли да се представят в по-синтезиран вариант, приемам всички посочени активи.

6. Преценка на публикациите по дисертационния труд

Докторантът е публикувал 3 научни материала, които представят на научната общност съществени моменти от дисертационното изследване.

7. Автореферат

Представеният в рамките на 36 страници автореферат отразява в генерализиран формат структурата и съдържанието на дисертационния труд.

8. Препоръки за бъдещо използване на дисертационните приноси и резултати

Препоръчвам по-широка популяризация на получените емпирични резултати, тъй като дисертацията е с очертана приложна стойност и очаквани ефекти в текущата образователна практика. Тя съдържа голям потенциал за по-нататъшни научни изследвания в ареалите на специалното и приобщаващото образование, за формирането на комуникативно-речеви умения по чужд език (английски) при ученици с лека степен на интелектуално нарушение, придобиващи необходимите компетенции в началната образователна степен.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Дисертационният труд на Виолета Халачева съдържа теоретични, научно-приложни и практически резултати, които оценявам като съществен принос в педагогическата наука. Те са в съответствие с изискванията на Закона за развитие на

академичния състав в Република България (ЗРАСРБ), Правилника за прилагане на ЗРАСРБ, Правилника за условията и реда за придобиване на научни степени и заемане на академични длъжности в Софийски университет и изискванията на Факултета по науки за образованието и изкуствата. Докторантът е придобил систематизирани теоретични познания и компетентности по научна специалност *Специална педагогика* и е изградил капацитет за самостоятелно провеждане на научно изследване.

Оценявам високо **проведеното научно изследване** и предлагам на уважаемото научното жури да **присъди образователната и научна степен „Доктор“** на Виолета Димитрова Халачева в област на висше образование 1. Педагогически науки, Професионално направление 1.2. Педагогика, Докторска програма *Специална педагогика*.

16. 09. 2022 г.

Изготвил становището:

/доц. д-р Дияна Георгиева/